

Šv. Bonifaco kankinio relikvijų Valkininkų bažnyčioje

Tojana Račiūnaitė

Vilniaus dailės akademijos
Dailėtyros institutas
Dominikonų 15,
LT-01131 Vilnius

Straipsnyje pasitelkiant XVII–XVIII a. istoriografinius ir ikonografinius šaltinius siekiama iškelti šventųjų relikvijų supratimo, jų religinės-estetinės refleksijos klausimą. Pagrindinis dėmesys skiriamas šv. Bonifaco kankinio relikvijoms Valkininkų parapiinėje bažnyčioje ir su jomis susijusiems tekstams: relikvijų transliacijos ir atlaidų proga sukurtam himnui, šv. Bonifaco relikvijų grafinio atvaizdo vizitacijos akte aprašymui.

Raktažodžiai: relikvijos, relikvijoriai, šv. Bonifacas kankinys, šv. Bonifaco relikvijos, Valkininkų parapiinė bažnyčia, Valkininkų pranciškonų bažnyčia

Kai Vilniaus universiteto bibliotekoje aptikau 1770 m. išleistą knygėlę apie šv. Bonifaco relikvijas, nesitikėjau, kad teks pamatyti ir joje aprašomą, šlovinamą ir vaizduojamą katakombų šventojo kūną. Mat mus pasiekę tekstai byloja apie sunaikintas ar dingusias relikvijas. Kita vertus, išlikusias šventųjų relikvijas dažnai nelydi jokie istoriografiniai kontekstai.

Šv. Bonifaco kankinio relikvijos 1765 m. buvo atgabentos į 1635–1636 m. statytą Valkininkų pranciškonų bažnyčią, Loreto koplyčią. 1832 m. uždarius pranciškonų bažnyčią ir vienuolyną relikvijos kartu su Šv. Antano altoriumi buvo perneštos į dar nebaigtą statyti parapiinę banyčią¹. Šiame altoriuje šv. Bonifaco karstas stovėjęs iki 1970 m. rekonstrukcijos, kurios metu buvo pašalinti iš pranciškonų bažnyčios perkelti senieji altoriai², o karstas su šv. Bonifaco relikvijomis paslėptas po bažnyčios šoninio altoriaus grindimis³. Tik 1997 m. šv. Bonifaco relikvijos buvo aptiktos ir sugražintos į naująjį Šv. Antano altorių.

Vienas pagrindinių šio straipsnio tikslų – pirminis šv. Bonifaco relikvijų ir jas garsinusių bei aiškinusių tekstų pateikimas ir komentavimas, siekiant įtraukti relikvijų buvimo faktą į Lietuvos kultūros ir meno istorijos diskursą. Taip pat pasitelkiant kitus XVII–XVIII a. istoriografinius ir ikonografinius šaltinius (Mikalojaus Moscickio „Mokslą apie šventąsias relikvijas“, grafinius relikvijų vaizdavimo pavyzdžius) ketinama iškelti šventųjų relikvijų supratimo, jų religinės-estetinės refleksijos klausimą, atverti relikvijų buvimo kultūroje, jų funkcionavimo visuomenės sąmonėje bruožus.

ŠVENTŪJŲ RELIKVIJŲ ISTORIOGRAFINĖ IR FENOMENOLOGINĖ SRITYS

Relikvijų⁴ tema Lietuvos istoriografijoje dažniausiai aptinkama šventųjų kankinių kulto liudijimuose. Pa-

sakojimais apie kankinio gyvenimą ir jo mirties aplinkybes prasideda ir netiesioginė jo šventųjų relikvijų istorija. Šventojo mirtimi, pasibaigus jo gyvenimo istorijai, pradedama jo kulto istorija, kurioje šventojo palaikai ima figūruoti kaip kankiniškos mirties liudijimas, šventybės įrodymas, stebuklų patirties vieta⁵.

Relikvijos sritis apima ne tik šventųjų kulto, pamaldumo, religijos istorijos, bet ir meno dirbinių – relikvijų talpinančių, slepiančių, o kartu apipavidalinančių formų – sritį. Relikvijorių tyrimai dažniausiai lakoniškai nurodo relikviją kaip dirbinio turinį, „titulo“ teisėmis gyvuojantį slaptą konkretaus kūrinio kontekstą⁶.

Taigi grynoji šventųjų relikvijų sritis Lietuvos kultūros istorijos diskurse lyg ir neegzistuoja: ji pasirodo kaip *integrali šventųjų kulto istorijos*, o kita vertus, – kaip *dirbinio istorijos* dalis. Vienu atveju relikvijos tampa galutiniais šventųjų gyvenimo istorijos ir kartu pradiniais jų kulto istorijos taškais, kitu atveju aptinkamos kaip relikvijorių sukūrimo intencija.

Relikvijos priklauso tai palikimo rūšiai, kuri nėra savaime iškalbinga kaip paveikslai ar knygos, neturi nei vaizduojamosios, nei pasakojamosios galios. Tai – reiškinys, reikalaujantis daugiau jį įprasminančių veiksnių negu bet kuris kultūros (meno, literatūros) fenomenas. Tik apipavidalinanti relikvijoriaus forma, jo ikonografija, inskripcijos ir kitos kultūrinių kodų rūšys relikviją specifiškai identifikuoja, nusako jos priklausomybę asmeniui, nurodo pobūdį, vietą ir laiką. Taigi raštai ir vizualūs pavidalai suteikia kūnui ar jo daliai kultūros fenomeno bruožų, padeda įgyti išliekamumo galią. Be kultūrinės raiškos (t. y. vaizdo, rašto) gyvybės netekęs kūnas negali nei tvirti, nei reikšti. Vadinasi, relikvija „veikia“ ir yra atpažįstama per ją apipavidalinančias formas ir įvardijančius, aiškinančius bei grindžiančius tekstus.

Ši relikvijos reikšmingo buvimo sritis (apibrėžiama kūno, rašto ir vaizdo sąveikos) labai artima šventojo atvaizdo funkcionavimo sričiai. Relikvija relikvijoriuje, kaip ir atvaizdas, fiziškai atstovauja šventojo buvimui, jo dalyvaujančiai šiapus anapusinei esaičiai. Tačiau relikvija kaip *pars pro toto* yra šventojo kūnas, kuris vienokio ar kitokio pavidalo išlieka dabartyje. Tuo tarpu šventojo statula arba paveikslas tik mena tikrąjį šventojo kūną būdami dirbtiniais meniniais šventojo kūnais⁷. Vadinasi, relikvija pranaksta atvaizdą savo autentiškumu, tikrumu, gamtiškumu. Kita vertus, relikvijos kūnišką-gamtišką esatį turi nurodyti „naujieji“ kultūrinės prigimties kūnai: apipavidalinančios formos, įvardijantys ir identifikuojantys tekstai. Kūniškumo aspektu regimame šventojo relikvijos ir atvaizdo santykiuje tikrumas tampa svaria, bet kartu ir paradoksalia apibrėžtimi: relikvijoje kūnas tikras, bet miręs, tuo tarpu atvaizde – jis dirbtinis, tačiau kaip gyvas.

Trapios ir savaimė nebylios kūno liekanos priklausomybė nuo kultūrinių dangalų akivaizdi. Tačiau kaip ji aptinkama relikvijos funkcionavime, kaip ši priklausomybė pasireiškia vienokiu ar kitokiu santykiu su relikvija?

Daugeliu atvejų relikvijos savo kultūriniame dangale aptinkamos gerbtinų, tačiau nežinia kokių šventųjų likučių pavidalo. Bevardis trūnėsių slypėjimas bažnyčių relikvijoriuose nėra vien mūsų laikų reiškinys. Tą patvirtina Tarkvinijaus Pekulo 1579 m. atliktos Žemaičių vyskupijos vizitacijos. Vilkiškos parapiškos bažnyčios klebonas, „paklaustas, ar yra kokių šventųjų relikvijų, atsakė turįs namie, tada garbiojo pono (vizitatoriaus) paliepiamu atnešė tokį sidabrinį pacifikalą, kur yra kažin kokios relikvijos, bet neparašyta kokios“⁵. Krakių bažnyčios klebono apklausa buvo tokia: „po to ponas paklausė, ar turi kieliką ir būtinus reikmenis, atsakė: „turi“, ir atnešė sidabrinį kieliką su patena bei pacifikalą su kažin kokiomis relikvijomis [...]“⁹. Betygalos bažnyčioje buvo parodytas „didelis sidabrinis paausutas kryžius su daugeliu relikvijų, bet neįmanoma įskaityti, kokios tos relikvijos ten yra“¹⁰. Viduklės bažnyčios klebonas, paklaustas, ar šioje bažnyčioje yra kokių nors šventųjų relikvijų, atsakė teigiamai ir parodė gražų paausutą sidabrinį kryžių, kuriame „matyti relikvijos, bet nematyti, kokios jos yra“¹¹. Kaltinėnų bažnyčioje vizitatoriui „parodė sidabrinį kryžių su kažin kokiomis relikvijomis“¹².

Vis dėlto neįžvelgiamos, „neįskaitomos“ relikvijos nėra vien miręs turinys. Svarbus pats relikvijų buvimas relikvijoriuje, kuris liudija slepiamo ir kartu rodomo turinio liturginę buvimo formą. Relikvijorius teigia jame esančią šventą relikviją, nesvarbu, kad neparašyta kienu ji; šventumas gali funkcionuoti ir anonimiškai. Taip neįvardytos šventųjų kankinių relikvijos glūdi bažnyčių konsekruotuose altoriaus ak-

menyse. Motiejus Valančius ne kartą mini, kaip vyskupas prieš pašventindamas bažnyčią įdėdą į didįjį altorių šventųjų relikvijų, tačiau nenurodo, kokios tos relikvijos¹⁰. Tai – šventųjų kankinių relikvijos ir tiek, kurios, anot Jono Damaskiečio, veikia kaip „dieviškos energijos šaltiniai“¹¹. Altorius ir pati bažnyčia įprasmina juose slypinčių kūno likučių statusą.

Kitas relikvijos ir ją supančio „informatyvumo“ santykis atsiveria, pavyzdžiui, XVII a. kelionių dienoraščiuose, kur tarp pamatyti būtinų objektų uoliai minimos šventųjų relikvijos. Štai Teodoras Bilevičius savo „Kelionės vokiečių, čekų ir italų žeme dienoraštyje“ atidžiai vardija visus bažnyčiose saugomus šventųjų palaikus ir žymiąsias relikvijas¹⁵. Čia jos ne liturginis reikmuo ir ne tylus dieviškos energijos šaltinis, bet greičiau savo istorijos ar bent pradinių kilmės apibrėžčių gaubiamą įdomybę. Keliauninkas turi žinoti, kurias iš daugybės Europos šventoves nusėjusių šventųjų relikvijų privalo pamatyti ir išiminti. Pavyzdžiui, apie Jėzaus palaimintosios Prahos basųjų karmeličių motinėls Teresės palaikus Žemaičių stalininkas liudija: „Po pamaldų JM kunigaikščiai apsilankė prie vartų, ten vienuolės jiems rodė vieną prieš trisdešimt metų mirusią labai dievobaimingą seserį, kuri ir dabar nesuirusi it gyva sėdėjo už grotų“¹⁶. Venecijoje, Šv. Morkaus bažnyčioje, viename lobyne T. Bilevičius pasakoja pamatęs „visus Venecijos Kunigaikštijos turtus bei daug įvairių relikvijų. Be kitų, nemažai Kristaus kraujo, švenčiausios Mergelės pieno, tai yra [matėme] jos piene įmirkusią rūbų skiautę [...]“¹⁷. Šventųjų relikvijos traktuojamos kaip vietovės turtas, jos istorinės svarbos, senumo ir turtinumo patvirtinimas.

Taip skirtinga relikvijos funkcionavimo terpė pareikalauja kito žinojimo lygmens: altoriaus akmenyje arba liturgiškai naudojamame kryžiuje relikvijos gali veikti ir anonimiškai (pakanka vien žinoti, kad jos ten yra), tuo tarpu keliauninkas ar piligrimas relikvijas aplankys ir prisimins tik žinodamas apie jų priklausomybę (kilme), vietą ir pobūdį, vienokį ar kitokį išskirtinumą.

Tačiau keliauja ir relikvijas lanko ne tik bažnyčių vizitatoriai, piligrimai ir šiaip smalsūs keliautojai – pirmiausia „keliauja“ pačios relikvijos¹⁸. Relikvijų *transliacijų* progomis išleidžiami giesmynai su iškilmių aprašymais, grafiniais relikvijų atvaizdais atveria dar vieną, šalia vizitacijos aktų ir kelionės dienoraščių tarpstančią žinojimo plotmę, dar vieną relikvijų istoriografijos sritį.

Nuo 1620-ųjų Romoje entuziastingai pradėtos kasinėti katakombos iškeliant vis naujus kankinių palaikus; šis procesas, piką pasiekęs apie 1700 m., tęsėsi iki XIX a. vidurio¹⁹. Neradus jokių inskripcijų, asmenį patvirtinančių įrašų ar ženklų šventieji anonimai būdavo krikštijami suteikiant jų kūnams vardus, relikvijoms – autentiškumo sertifikatus²⁰.

Taigi katakombų šventieji su atitinkamais dokumentais užantspauduotose dėžėse iš Romos keliaudavo į įvairias Europos vyskupijas. Perduotos bažnyčioms relikvijos būdavo „sudedamos“ ir aprenčiamos prabangiais, dažniausiai to laikmečio karžygių ar Bažnyčios tėvų rūbais ir patalpinamos į aksomu išklotus stiklinius sarkofagus.

1765 m. iš Romos atvežtos šv. Bonifaco kankinio relikvijos 1766 m. birželio 28 d. buvo iškilmingai įneštos į Valkininkų pranciškonų bažnyčią; apaštališkoji sostinė šia proga suteikė bažnyčiai atlydus. Tai liudija 1770 m. Vilniaus pranciškonų spaustuvėje išleista knygelė „Apie šv. Bonifaco kankinio kūno atgabenimą ir paguldymą Valkininkų bažnyčioje“²¹. Šv. Bonifaco kūnas, kaip ir daugelio kitų į Lietuvą nuo XVII iki XVIII a. pabaigos atvežtų relikvijų, priklauso Romos katakombų šventiesiems – ankstyvųjų krikščionių kankiniams, kurių hagiografija prasidėjo kartu su XVII a. jėzuitų archeologija²².

Būtent tokį XVIII a. karžygiu aprengtą katakombų šventojo kūną galime išvysti Valkininkų Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo parapijėje bažnyčioje²³.

ŠVENTASIS KŪNAS *IN RES*, VIZITACIJOS APRAŠYME IR ATVAIZDE

Pro stiklinius karsto, pastatyto ant vieno iš šoninių altorių tabernakulio, langelius matyti „atkurtas“ šventojo kūnas (1 pav.). Švelnių bruožų antikines skulptūras primenantis jaunas veidas padirbintas iš gipso, padažytas. Šarvo skydas ir rūbų draperijos sudaro kūno iliuziją. Kur ne kur sutviskėjęs sidabro ornamentas pradingsta minkštai sukritusiose klostėse, šalia matyti medinis kardas, dengiamas plono, vietomis jau nutrupėjusio sidabro spalvos sluoksnio. Kaip įvardyti šią pro sarkofago langelius regimą tikrovę? Tai – nei kūnas, nei skulptūra, tačiau kartu – ir viena, ir kita: skulptūriškai sukurta kūno iliuzija ir joje glūdinti nematoma palaikų esatis (1, 2 pav.).

Tačiau yra ir kitos, netiesioginės, žodinės ir vizualios šv. Bonifaco relikvijų ekspozicijos buvusioje Valkininkų pranciškonų bažny-

čioje. Viena jų – Valkininkų pranciškonų bažnyčios XIX a. vizitacijos akto tekstas²⁴. Čia rašoma, jog bažnyčioje buvo įrengtas Loreto namelis, kuriame ant pirmojo altoriaus mensos alavu su stiklu iš priekio aprėmintame, įvairiomis girliandomis apipavidalintame, su dviem angelėliais ir kryžiumi ant viršaus papuoštame ažuoliniame karste guli šv. Bonifaco kankinio kūnas. Toliau pažymima: „yra kai kurios šv. Kankinio dalys: galva, abi blauzdos ir du rankų kaulai, aprenčtos riterio šarvais. Apsiaustas iš raudono aksomo, apsiūtas baltu brokatu, sidabrinio tinklelio rankovės, prie batų ir kojinių – po keturis čekiškus žalius akmenis, ant krūtinės – baltojo erelio

1–2. Šv. Bonifaco kankinio relikvijos Valkininkų bažnyčioje. P. Račiūno nuotraukos

žvaigždė, auksu išsiuvinėta Mykolo Granovskio²⁵, kardas medinis, sidabru pabalintintas²⁶. Šis tekstas ne tik medžiagiškai apibūdina relikvijų ekspoziciją, bet ir suteikia informacijos apie paslėptą, bet esančią jų tikrovę. Inventoriuje relikvija aprašoma kaip reginys, bet kartu paliudijama ir neregimai slypinti kai kurių šv. Bonifaco kūno dalių – relikvijų *in signes* tikrovė²⁷. Beje, formaliai katakombų šventųjų relikvijos, lyginant su kitų šventųjų relikvijomis, labiausiai išsiskiria savo kūnišku integralumu, todėl jos ir buvo vadinamos „šventaisiais kūnais“²⁸. Tai patvirtina ir minimas vizitacijos aktas.

Empirinis relikvinės tikrovės tvirtinimas – parankiausia medžiaga faktografinė relikvijos buvimo rekonstrukcijai, tačiau ji nesuteikia žinių apie tos relikvijos buvimo paskirtį ir reikšmę. Tai atlieka kitos relikvijų istoriografinės srities dalyviai. Minėtame Vilniaus pranciškonų leidinyje „Apie šv. Bonifacijaus kankinio kūno atgabenimą ...“²⁹ pateikiama trumpa šv. Bonifaco relikvijų kelionės į Valkininkų bažnyčią istorija. Pažymima, kad pranciškonų konvento Dievo Motinos vardu pavadintą bažnyčią puošia šv. Kryžiaus medžio, dvylikos apaštalų ir kitų šventųjų relikvijos. Visos šios relikvijos skirtos „didesnei Dievo garbei, dvasinės tikinčiųjų žmonių gerovės padauginimui, šio krašto nuo Dievo bausmės apgynimui [...], taip pat skurdžios vietos papuošimui“³⁰. Toliau pasakojama, kad Dievo valia vienas iš pranciškonų tėvų (Bonaventūra Bujolskis) buvo išrinktas lietuviškosios provincijos atstovu ir 1765 m. pasiūstas į Romą dalyvauti visos vienuolijos generalinėje kapitulyje. „Čia jis sutelkė visas pastangas, kad gautų Šventąjį kūną ir taip nudžiugintų savo kraštą. Maloningas Dievas palaimino šias pastangas ir šv. Bonifaco kankinio kūnas popiežiaus paliepimu buvo duotas. Kūnas kartu su ampule brangaus kankinio kraujo buvo išimtas iš seniausio šv. Agnietės kapinyno ir atpažintas bei patvirtintas Atlaidų bei Relikvijų šventosios kongregacijos. Su priklausančiais antspaudais ir autentiškumo liudijimu atgabentas į Lietuvą. Paskui [kūnas] 1765 m. lapkričio 29 dieną teisėtai buvo apžiūrėtas Vilniaus vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio ir ganytojišku leidimu išstatytas visuotinei Kristaus tikinčiųjų pagarbai“³¹. 1766 m. birželio 28 d. „Šventojo maloningo kūno dalys atidžiai tam tikra tvarka buvo sudėtos, pagarbiai maloningos Ponios Viktorijos Pocienienės iš Potockių, didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės sargybinkės, rūpesčiu prabangiame karste patalpintos ir su pamaldomis bei iškilmėmis į Pranciškonų bažnyčią atlydėtos“³². „Trijų dienų relikvijų pernešimo į bažnyčią iškilmės Apaštališkosios Sostinės buvo apdovanotos pilnais Atlaidais“³³. Knygelėje atspausdinti iškilmų metu giedoti himnai ir maldos bei patalpinta kankinio

3. Šv. Bonifacas kankinys. Iliustracija iš knygos „O Sprawozdzeniu y złozeniu ciała Swietego Bonifacego Męczennika w kościele Olkinickim krótka Wiadomość ...“, *Vilniaus universiteto biblioteka*

relikvijas vaizduojanti iliustracija – karste gulintį šventojo kankinio atvaizdas su įrašu, kuris informuoja, kad 1765 m., popiežiui Klemensui XII padovanojus, jo kūnas buvo atgabentas iš Romos į Valkininkų pranciškonų bažnyčią ir čia garsėja stebuklais (3 pav.)³⁴. S. Mackiewicziaus ir J. Piotrowskio sukurtoje graviūroje kankinys vaizduojamas kaip įprasta antkapinių plokščių kompozicijose. Siekiant kuo geriau ir tiksliau pavaizduoti šventąjį, atsisakoma jį dengiančio sarkofago vaizdavimo, patale gulintį riterį apsupant lengvu rokailio rėmeliu. Katakombų šventasis nupieštas gulintis ant šono, viena ranka parėmęs galvą, kita laikantis palmės šaką – kankinystę ženklinantį atributą. Figūra pavaizduota taip, kad matytųsi visas šventojo kūnas, jo puikieji riterio apdarai, taip pat kankinystę primenantis laurų vainikas ant galvos ir šalia padėta pralieto kraujo ampulė. Atvaizdas iliustruoja knygelės himnų šlovinamą kankinio kūno buvimą Valkininkų bažnyčioje, kartu tarsi įprasmina relikvijų transliaciją trumpu tvirtinimu: „*mirac. claret.*“³⁵

Himnas šv. Bonifacui

*Leżał ukryty skarb przez lat niemało
BONIFACEGO w ziemi Święte Ciało
Niby pod korcem światła utajone
Nie było jeszcze światu objawione.
Przyszedeł czas, w którym w swym urzędzie pilna
Zwierzchność Kościelna nigdy nieomylna
Chcąc by te światło jasniało w lichtarzu,
Kopać kazala ná dawnym cmentarzu;
A gdy z pilnością otworzono groby,
Znaydują Koście przedziwney ozdoby,
Y krew z napisem; znaki niewątpliwe,
Ze te są cząstki Świętego prawdziwe,
Wonność do tego, która wynikała
Swoje świadectwo teyże prawdzie dała.*

*O! Bože, który Swiętych strzeżesz kości
Aby z nich każda w swey była całości;
Za którego Męką weselemy się przez Chrystusa
Pana naszego, Przybądź na pomoć.
Amen*³⁶.

XVIII a. II pusės lietuviškosios provincijos pranciškonų aplinkoje himnas sukurtas greičiausiai remiantis ankstesniais panašaus pobūdžio tekstais. Martirologinės literatūros konteksto iškėlimas, poetinių šio teksto šaltinių nustatymas – ateities studijų uždaviniai. Komentuojant himno eiles čia bandoma atskleisti bendrusius Romos katakombų kankinio relikvijų suvokimo ir matymo bruožus.

*Gulėjo lobis paslėptas daug metų
BONIFACO kūnas šventas žemėj
Tarsi po dangčiu šviesa paslėpta
Nebuvo dar pasauliui apreikšta.*

Relikvijos išlikimą lėmė tiek paslėpimas, tiek atvertis. Anot šv. Jono Chrizostomo, „kankiniai ir po mirties išlieka dvasiškai susieti su savo relikvijomis – kūno dalimis, kur tik yra nors ir mažiausia kankinio kūno dalis, ten dvasiškai dalyvauja ir tas kankinys“³⁷. Šventojo siela per savo paliktą (mirusį) kūną dalyvauja šiaipus.

Šv. Bonifacas dalyvauja pasirūpindamas savo mirusiu kūnu kaip lobiu. Kankinio Fortunato relikvijų atvežimo į Sienos Švč. Trejybės bažnyčią (Polocko kustodijoje)³⁸ proga 1772 m. Vilniuje išleistos knygelės himne taip pat teigiama: „Kai jau Fortunato Siela už debesų / Nuskrido, savo kūno liekanas / Jis pats paslėpė nuo negandų visų“³⁶. Slaptumas (neregimas buvimas) toks pat svarbus kaip ir identifikacija, atpažinimas, paslėpto atradimas. Paslėptos relikvijos atrandamos tik su Dievo ir Jo Bažnyčios žinia. Šia prasme mirusiojo kūno saugus slaptumas suvokiamas kaip dieviškos globos patvirtinimas.

Kapinyne slypintis šv. Bonifaco kūnas tarsi „po dangčiu šviesa paslėpta nebuvo dar pasauliui apreikšta“. Šios himno eilutės asocijuojasi su Naujojo Testamento palyginimu: „Nė vienas, uždegęs žiburį, nevožia jo indu ir nekiša po lova, bet stato į žibintuvą, kad ateinantys matytų šviesą“ (Lk, 8, 16). Taip ir kankinio kūnas turi būti „atvertas“ kaip šviesos šaltinis, apreikštas kaip tikėjimo paliudijimas.

*Atėjo laikas, kai savo veiksmuose tikra
Bažnyčios valdžia neklystanti niekad
Panorus, kad šviesa žibinte šviestų
Kasti įsakė senam kapinyne.*

Šventųjų kūnų iškasimo ir iškėlimo intencija – šviesa žibinte arba aukos ženklų, kūniškų tikėjimo Kristumi liudijimų, dauginimas. III a. II pusėje po-

piežius Feliksas (269–274) oficialiai patvirtino eucharistijos šventimą ant kankinių karstų. Ilgainiui virš karstų, kuriuose ilsisi mirtimi savo tikėjimą paliudiję kankiniai, imta statyti altorius. Teologiškai tokia topografinė ir prasminė altoriaus ir karsto sąsaja buvo grindžiama šv. Jono Apokalipsės citata: „Kai Avinėlis atplėšė penktąjį anspaudą, aš pamačiau po aukuru sielas nužudytųjų dėl Dievo žodžio ir dėl liudijimo, kurį jie yra davę“ (Apr 6, 9). Taigi, jei kankinių sielos ilsisi po dangiškuoju aukuru, t. y. altoriumi, tai jų šventieji kūnai turi ilsėtis po šio pasaulio žemiškaisiais altoriais³⁷.

*O kai karstus skubiai atvėrė
Atrado kaulus nuostabiausio grožio*

Šios eilutės yra tarsi himno kulminacija, karsto atvėrimas – vienas kertinių daugelio šventųjų kulto istorijos momentų. Šventųjų ir relikvijų kultą bei jį įtvirtinančias ceremonijas grindžia dvi sąvokos: *elevatio* (iš lot. iškėlimas) ir *translatio* (iš lot. pernešimas)³⁸. Relikvijos atradimas, kaip rašo P. Brownas, yra „daug daugiau negu dievobaimingos archeologijos veiksmas, o jos perkėlimas – daugiau negu nauja krikščioniško rafinuotumo forma: abu veiksmai suvokiami kaip dieviško dėmesio žemiškiesiems reikalams apraiška ir Dievo gailestingumo ilgesys“³⁹.

Svarbu tai, kad būtent šiuo *elevatio* įvardijamu momentu santykis su šventojo relikvijomis įgyja estetinį pobūdį: karstus atvėrus atrandami „kaulai nuostabiausio grožio“. 1753 m. Juozapo Andriaus Zaluskio išverstoje „Reliacijoje“ apie šv. Romos kankinių Prymuso ir Felicijano palaikų transliaciją taip pat liudijamas kaulų grožis: „kai atrado nemažą kriptą, o joje tarsi kokią marmurinę kamerą, [...] kurioje – skrynelė, pripildyta didingų ir gražių kaulų“⁴³.

Kaip atsiveria tas kaulų grožis? Tolesnės himno eilutės tarsi atsako į šį klausimą:

*Su užrašais, kurie patikimai bylojo,
Kad šventojo dalys kaip ir kraujas tikros.*

Išsaugota, o kartu atminties, žinojimo, pagarbos apgaubta relikvija gali būti atrasta kaip grožis. Kaulų grožiui atsiskleisti būtinas jų priklausomybės šventybei žinojimas. Užrašai patikimai bylojo apie palaikų ir kraujo, kuris buvo pridėtas ampulėje, tikrumą – priklausomybę šventam krikščionių kankiniui. Taip visuotinai priimtu instituciniu patikimumu laiduojamas relikvijų tikrumas, atrastų kaulų šventumas⁴¹. Tačiau vien tokio šventybės paliudijimo neužtenka – reikia ir labai asmeniško, subjektyvaus, jautimiško relikvijų tikrovės patyrimo:

*Kvapas, kuris sklido,
Patvirtinimą savo tai tiesai davė.*

Kvapas – juslinės tikrovės neišvengiama savybė – tiesiogiai patvirtina šventybės prisirtinimą, t. y. tiesą, kad šventojo dalys, kaip ir kraujas, tikros. Kvapas – nuo ankstyvosios krikščionybės laikų šventųjų relikvijoms priskiriama savybė, kunigo Luciano aprašyta dar 415 m. pasakojime apie šv. Stepono palaičių suradimą: „Tuomet sudrebėjo žemė ir iš tos vietos pasklido toks malonus kvapas, kokio joks žmogus niekuomet neįjuto, jis buvo toks stiprus, jog manėme stovį kvapniame Rojaus sode“⁴². Šv. Justui skirti šie XV a. giesmės žodžiai: „Buvai kaip išsiskleidusi palmė, skleidei savo dorybių kvapą“⁴⁶. Saldus šventųjų kvapas priešpriešinamas velniškam dvokui ir traktuojamas kaip Dievo globos šventajam ženklas. Dominikonų teologas Mikalojus Moscickis savo 1627 m. knygoje „Mokslas apie šventąsias relikvijas“ rašo: „Ar tai nemažas šventųjų pamaloninimas, kad iš Dievo kūnai po jų mirties tokie šlovingi [...] taip maloniai kvepiantys [...] išgulėję karstuose kaip gyvi atrasti būdavo“⁴⁷. Malonus relikvijų kvapas dažnai siejamas su šventųjų kūnų nepasidavimu natūraliam irimui, stebuklingas kūno išsilaikymas buvo traktuojamas kaip „fizinis nemirtingumo ženklas“⁴⁸, kuri patvirtina šv. Rašto žodžiai: „Ir plaukas nuo jūsų galvos nenukris“ (Lk 21, 18)⁴⁹.

*O Dieve, kuris šventųjų kaulus saugai,
Kad kiekvienas iš jų būtų sveikas,
Kurio auką švenčiame per Kristų, mūsų Viešpatį,
Amen.*

Sveiki šventųjų kaulai tampa altorių, ant kurių švenčiama Kristaus auka, pamatais, dalimis, puošmenomis. Taip Kristaus auka nušviečia kankinio aukos prasmę ir paskirtį.

Šv. Augustinas kankinius laikė *membra Christi par excellence* (išrinktaisiais Kristaus mistinio kūno nariais). Ši mintis tapo oficialia Bažnyčios nuostata. Tridento susirinkime buvo teigiama, kad pagarbumas šventojo kūno daliai, jos saugojimas paremtas tuo, kad patys šventieji buvo gyvaisiais Kristaus nariais, gyvosios Bažnyčios dalimis. Daugelis pasakojimų apie šventųjų relikvijų stebuklus pabrėžia, kad pats Dievas jas saugo ir globoja, jos lemtingai nesunyksta, nepakliūna į žvėrių nasrus, nuo negandų apsaugotos slypi, kol pamaldžių žmonių atrandamos. Antai apie šv. Stanislovo relikvijas pasakojama, kad po vyskupo kankiniškos mirties jo kūną, į smulkias daleles sudraskytą, keturi ereliai atidžiai saugojo, o naktį virš jo kūno dalių pasirodžiusi šviesa pažadino kanaaninkus ir kunigus rinkti sukapotų dalių. Ir čia stebuklas: renkamos dalys suaugdavo tarsi sveikame kūne būtų. Vieno piršto trūko, ir tą Dievas parodė šviesa virš vienos upe plaukiančios žuvies, kuri tą pirštą buvo prarijusi...⁵⁰

Sekdami himne apdainuojamą šv. Bonifaco kūno atradimo eigą galėtume apibendrinti: pirmiausia relikvijos tiriamos – paliudijamas jų autentiškumas, aptinkami relikvijų tikrumą patvirtinantys dokumentai, vėliau asmeniškai patiriamas šventybės artumas: regimas grožis, uodžiamas kvapas... Nepatiklių, racionalų, Bažnyčios vyresnybės įsakų ir nuosprendžių, patvirtinimų ir paliudijimų (įvairių įrodančių tarpininkų) reikalaujantį santykį keičia asmenine patirtimi ir tikėjimu grįstas santykis. Taigi iš esmės iracionali relikvijų estetika išauga iš racionalių pagrindų ir atsiveria kartu su tikrumo, tiesos ir šventumo vertėmis.

RELIKVIJŲ MATYMAS: KŪNAS IR PATIRTIS

Šio himno kontekste įdomu panagrinėti kitokio pobūdžio, tačiau taip pat relikvijų regėjimui ir patyrimui skirtą gerokai ankstyvesnį tekstą. Tai – XVII a. Krokuvos dominikono Mikalojaus Moscickio veikalas „Mokslas apie šventąsias relikvijas ir apie atlaides“ fragmentas, kuriame jis moko, kaip žiūrėti į šventąsias relikvijas, pateikdamas savitą relikvijų regėjimo mechanizmą:

„Atminkit, tikintieji, kad tos galvos buvo pilnos šventų minčių, o žemų neįsileisdavo. Išžiūrėkite į akis, kurios pilnos ašarų į dangų žvelgė ir nuo laikinų pasaulietiško dalykų nusigrėždavo. Žiūrėkite į burną, kuri kukliai maito teturėjo ir daug bei dažnai meldėsi. Į liežuvį, kuris visada buvo nebylus, o atgydavo tik Dievui garbinti ar artimui paguosti. Į ausis, kurios buvo kurčios nereikalingoms kalboms, bet atviro išganingiems žodžiams. Apžiūrėkite rankas, dirbusias gerus ir galeistingus darbus. Pagalvokite taip pat, kad ir kojos buvo greitos gėriui ir nejudrios blogiui. Žinokite, kad šis sudžiūvęs ir liūdnas kūnas buvo pavaldus dvasiai“⁵¹.

Čia relikvijos grožis grindžiamas asmens, kuriam jos priklausė, dvasiniu grožiu, jo šventumo bruožais. Asmens dorybės suteikia mirusiojo kūno dalims relikvijų – „žemės dovanų dangui“ – statusą. Tai patvirtinama ir 1678 m. Mykolo Voinilovičiaus pamokslas, pasakytame Emanuelio Bžostovskio relikvijų įkurdinimo Berezos kartūzų bažnyčioje proga: „nekaltą turėjo ranką ir skaisčią širdį – galutinai žemėje paruoštą Dangui relikviją“⁵².

Svarbu tai, kad relikvijos grožis nėra patiriamas savaime, jis yra atrandamas, atkasamas. Pasiruošimas matyti relikvijas akcentuojamas ir viename 1729 m. Vilniuje išleistame šv. Kryžiaus Jono relikvijų stebuklų aprašyme:

„Kai kurie į šv. Kryžiaus Jono relikvijas žvelgdami matė šv. Magdalię su kaukole uoloje raudančią [...] tačiau kiti, kurie nenorėjo į šį maloningą veidrodį išžiūrėti, Dievo malonės neverti – nieko nematė“ [...] „Panašiai atsitiko ir Medine dviem kavalieriams: vienas prie šventojo relikvijų priėjo su nenusakomu širdies džiaugsmu ir išvy-

do nukryžiuotą Išganytoją, o kitas priėjęs nieko negalėjo pamatyti⁵³.

Čia šventojo kūnas tarsi veidrodis – refleksijos, savirefleksijos įrankis. Kartu tai *materia prima*, kuri tikinčiojo sielos dėka gali būti organizuota į vaizdinį. Relikvija tampa tarsi besitęsiančios Išganyto istorijos vaizdinių kaupykla, pasyviai glūdinti atmintis, prie kurios atitinkamai prisiliečiant (priglaudžiant savą atmintį) galima „aktyvuoti“ ir atverti kaip iškalbingą ekraną. Per relikviją gali būti apmąstomos svarbiausios krikščioniško tikėjimo paslaptys. Tai relikvijos, kaip savyje glūdinčios *Šventosios Istorijos*, samprata, paremta visumai atstovaujancios dalies pozicija⁵⁴.

Kaip gali būti prikelta šventojo relikvijoje išspaudusi sielos gyvenimo patirtis, liudija ir vizualūs šaltiniai, kad ir XVIII a. graviūra, vaizduojanti šv. Teresės širdies relikviją (4 pav.). Suvarpytos širdies vaizdas iškalbingas tampa tik pačios šventosios autobiografinio teksto kontekste:

„[...] pasirodė man angelas regimu pavidalu. Nedidelio ūgio, veikiau mažas ir labai gražus [...] To angelo rankoje pamačiau auksinę strėlę, kurios geležinio antgalio pats galas buvo tarsi iš ugnies. Ta srėle, pasirodė man, keliais smūgiais jis man širdį pervėrė. Su kiekvienu strėlės ištraukimu jutau, tarsi kartu su ja ir mano vidų ištraukia; taip paliko mane visą liepsnojančią didele Dievo meilės ugnimi“⁵⁵.

Šv. Teresės tekstas leidžia regėti širdį kaip mistinio patyrimo ir pačios Dievo tikrovės įrodymą. Tai akivaizdžiausias kūno pavaldumo dvasiai liudijimas. Pagal šv. Tomo Akviniečio formulę – *anima forma corporis* (siela yra kūno forma); būdami tarpusavyje susiję kūnas ir siela tampa tikrove. Čia kūno dalis byloja apie sielą, ji teigia tikrovę kaip kūno ir sielos lydinį. Dvasiniai nuopelnai užtikrina kūno vertę. Tačiau relikvijoje išspaudusius sielos gyvenimo momentus įmanoma atpažinti tik tam tikroje žinojimo plotmėje: žvelgiant į relikvijas galima pamatyti tik tai, ką žinai, ko mokeisi. Būtent tokią žinojimo būtinybę ir siekė iškelti M. Moscickis savo „Moksle apie šventąsias relikvijas“.

RELIKVIJOS APSUPTIS IR PASKIRTIS

Šv. Bonifacas paskelbtas naujuoju Valkininkų ir visos Lietuvos globėju. Ar prigijo svečio iš Romos kultas, ar buvo užfiksuota prie šventojo kapo patirtų stebuklų? Ar lankydavo Valkininkų bažnyčią piligrimai dėl šv. Bonifaco kūno, ar traukė čion seniau pradėto garbinti Loreto Marijos paveikslo „kviečiami“? Tai klausimai, kurie šiame straipsnyje liks neatsakyti. Tačiau mūsų nagrinėjamas šaltinis raiškiai byloja apie šv. Bonifaco relikvijų atvežimo paskirtį „didesnei Dievo garbei, dvasinės tikinčiųjų žmonių gerovės padauginimui, šio krašto nuo Dievo bausmės apgynimui [...], taip pat skurdžios vietos papuošimui“⁵⁶.

4. Šv. Teresės Avilietės širdies relikvijos atvaizdas, Krokuvos Vesioloje basųjų karmeličių biblioteka

Šiame relikvijos puošnumo ir jos aplinkos kontekste vėl pažvelkime į graviūrą, atkreipdami dėmesį į visa tai, kas supa suvarpytą šv. Teresės širdį. Karūna, angelai, šviesos spinduliai – taip pat svarbūs šio atvaizdo prasmės elementai. Relikvijos atvaizdą apipavidalinantys elementai – pagarbumo relikvijai, o kita vertus – pačios relikvijos galios, šventojo dalyvavimo išraiška. Pal. Pranciškus Borgia (Bordžia) tvirtino, kad „niekur kitur auksas, sidabras, perlai ir brangieji akmenys neturi labiau deramos vietos kaip šventųjų atvaizduose ir relikvijose“⁵⁷. Brangenybės, supančios šventųjų kūnų daleles, teigia jų neįkainojamą brangumą, jų regimasis fizinis švytėjimas ir spinduliuavimas nurodo dvasinio švytėjimo ir amžinybės spinduliuavimo galimybę.

Šiame kontekste pasitelkime dar vieną relikviją – Krokuvos basųjų karmeličių archyve esanti šv. Anatazijaus kankinio paveikslėlį, kuriame vaizduojama nupjauta šventojo galva su įrašu: Tridento Susirinkini-

mas tvirtina, kad tas šv. Anastazijaus kankinio atvaizdas turi Dievo malonę, prieš jį išvaromi velniai. Svarbu tai, jog pavaizduotoji šventojo galva spinduliuoja lyg koks abstrakčiame fone pakibęs šviesulys ar brangenybė (5 pav.). Spinduliavimo motyvas čia sulydo relikvijos *reikšmės ir jėgos aspektus*. Reikšminga praeitis suteikia fizinei kūno liekanai metafizinio *dalyvavimo* gyvųjų dabartyje galią. Būdamas pagarbos, vertybinio pripažinimo lauke, sutapdama su šventybės reikšme, relikvija spinduliuoja stebuklo galimybę.

Šv. Bonifaco kankinio relikvijų transliacijos proga išleistoje knygelėje po nagrinėto himno yra šie maldos žodžiai: „Dieve, kuris per šventųjų relikvijas stebuklus darai, leisk mums dalyvauti nemirtingumo garbėje, kurio pradmenis pelenuose garbiname“⁵⁸. Pelenuose, fizinio kūno mirties akivaizdybėje, paradoksaliai aptinkami ir puoselėjami nemirtingumo pradai. Relikvijos liudijama kūniškos mirties akivaizda ne tik skatina mąstyti apie būsimo kūno Prisikėlimo iš numirusiųjų galimybę, ji kelia nerimastingas, vos ne „technines“ mirusių kūnų tapsmo gyvais vizijas⁵⁹. Šiame religinės sąmonės atveriamame mirties ir pomirtinio likimo santykiuje iškyla nuodėmės akistata. Štai kodėl vienas svarbiausių tradiciškai relikvijų atvežimą ir įkurdinimą bažnyčioje lydinčių įvykių – atlaidai.

1766 m. birželio 28 d. šio kankinio transliacijos iškilnių proga popiežius Pijus VI suteikė visuotinius atlaidus tikintiesiems, kurie šioje bažnyčioje atliks išpažintį ir priims šv. Komuniją⁶⁰. Po ketverių metų Vilniuje, Valkininkuose, o gal ir kituose Lietuvos miestuose ir miesteliuose imta skaityti „Apie Šventojo Bonifaco Kankinio atvežimą ir paguldymą Valkininkų bažnyčioje...“, sužinota apie šventojo kūno *transliaciją*, naują Romos kankinio vietą Valkininkų bažnyčioje, gal ir tiesiogiai patirta šv. Bonifaco relikvijų, kaip *fontes salutes*, galia⁶¹.

Gauta 2004 04 02

Nuorodos

- ¹ Kartu buvo perneštas ir Loreto altorius su Loreto Marijos statulėle, keturios po dvi atskirai surištos lentos, kuriose padirbintos Evangelijos nešėjų pėdos (Lietuvos ir Latvijos jėzuitų provincija, *T. Pauliaus Rabikausko fondas*, P. r. b. 80, kun. V. Virvičiaus laiškas, p. 2).
- ² Anot kun. V. Virvičiaus, altoriai buvo atiduoti į Paluknio Šv. Jono Krikšytojo bažnyčią.
- ³ Lietuvos ir Latvijos jėzuitų provincija, *T. Pauliaus Rabikausko fondas*, P. R. b. 80, kun. V. Virvičiaus laiškas, p. 2.
- ⁴ Lot. *reliquiae* (liekanos, palaikai) reiškė po kūno sudeginimo likusias dalis. Šis terminas randamas vėlyvosios antikos grožinėje literatūroje, epitafijose. Krikščioniškuose šaltiniuose pasirodo nuo IV a. paskutiniojo ketvirčio; šv. Ambrozijus prie Romos vartų šv. Apaštalų

5. Šv. Anastazijaus relikvijos atvaizdas, *Krokvos Vesioloje basųjų karmeličių biblioteka*

garbei pastatydintoje bazilikoje liepė įrašyti dedikaciją: „Condidit Ambrosius templum Domino[que] sacrauit, nomine Apostolico munere reliquis [...]“. *Reliquiae* reiškia ne tik šventojo kūną, jo dalį, bet ir rūbus bei kitus daiktus, kurie lietsi prie jo ir įgijo šventumo.

- ⁵ Šv. Kazimiero kulto tyrinėtojai padarė pirmuosius žingsnius ir šventojo relikvijų istorijos srityje: M. Mozūraitis, Šv. Kazimiero relikvijos, *Draugija*, 1939, p. 263–267; Z. Ivinskis, *Šv. Kazimieras*, Brooklyn, 1955; P. Rabikauskas, Lietuvos globėjas šv. Kazimieras, *LKMA*, Vilnius–Kaunas, 1993; D. Barono knygoje apie Vilniaus pranciškonų kankinius paliečiama ir jų relikvijų istorija: D. Baronas, *Trys Vilniaus kankiniai: gyvenimas ir istorija* (Istorinė studija ir šaltiniai), Vilnius, 2000; M. Čiurinskas, *Šv. Kazimiero gyvenimo ir kulto istorijos šaltiniai*, Vilnius, 2003.
- ⁶ R. B. Vitkauskienė, E. Laucevičius, *Lietuvos auksakalystė. XV–XIX amžius*, Vilnius, 2001; R. Budrys, V. Dolinskas, *Vilniaus katedros lobynas*, Vilnius, 2002.
- ⁷ H. Belting, Likeness and Presence, *A History of the Image before Era of Art*, University of Chicago Press, 1994, p. 299.
- ⁸ *Žemaičių vyskupijos vizitacija (1579)*, parengė ir vertė L. Jovaiša, Vilnius, 1998, p. 11.
- ⁹ Ten pat, p. 99.
- ¹⁰ Ten pat, p. 116.
- ¹¹ Ten pat, p. 149.
- ¹² Ten pat, p. 213.
- ¹³ M. Valančius, *Namų užrašai*, Vilnius, 2003.

- ¹⁴ Konsekruotuose altorių akmenyse talpinamos relikvijos, įvardijamos *reliquiae, pignora, palliola, beneficia, memoria, nomina, sanctuaria, benedictiones, eulogiae*, dažniausiai būdavo ne šventųjų kankinių kūno dalys, bet arti jų buvusios audeklo skiautelės, vadinamos *brandae*, kurios dėl kontakto su relikvija įgyja relikvijos statusą (plg. K. Szczepkowska-Naliwajek, *Relikwiarze średnio-wiecznej Europy od IV do początku XVI wieku*, Warszawa: Fundacja ATK, 1996, s. 29).
- ¹⁵ T. Bilevičius, *Kelionės vokiečių, čekų ir italų žeme dienoraštis*, Vilnius, 2003.
- ¹⁶ Ten pat, p. 53.
- ¹⁷ Ten pat, p. 86.
- ¹⁸ Seniausios šaltinių patvirtintos relikvijų transliacijos Romos katalikų bažnyčioje siekia VII a. vidurį. Bizantijoje relikvijų pervežimas su iškilmingomis procesijomis ir ceremonijomis praktikuotas nuo IV a. (K. Szczepkowska-Naliwajek, ten pat..., s. 30–34).
- ¹⁹ T. Johnson, *Holy Fabrications: The Catacomb Saints and the Counter-Reformation in Bavaria*, *Journal of Ecclesiastical History*, 1996, vol. 47, p. 281.
- ²⁰ 1650 m. relikvijų dokumentavimui palengvinti buvo išspausdinti sertifikatų pavyzdžiai – blankai, kuriuos belikdavo tik užpildyti patvirtinant kankinio identiškumą, nurodant kapines, kuriose buvo rastas, ir vardą (plg. T. Johnson, ten pat, p. 281–282).
- ²¹ *O Sprawodzeniu y zlozeniu ciała Świętego Bonifacego Męczennika w kościele Olkinickim krótka Wiadomość. Nabożenstwo do Świętego Bonifacego Męczennika którego Ciało w Olkińskim kościele Xiędzy Franciszkanów ku czci wiernym Chrystusowym jest zložone ...* w Wilnie w druk JKM XX. Franciszkanów, 1770.
- ²² T. Johnson, ten pat, p. 285.
- ²³ Plačiau apie buvusią pranciškonų bažnyčią žr.: A. Miškinis, *Valkininkai, Urbanistikos paminklai*, Vilnius, 1979, t. 2; B. Kviklys, *Lietuvos bažnyčios*, Chicago, Illinois, 1986, t. 5, p. 364–370.
- ²⁴ *LVI A*, f. 273, ap. 144, l. 4.
- ²⁵ Mykolas Granovskis, seimo pasiuntinys, nuo 1771 m. valdė Valkininkų seniūniją. 1784 m. tapo karališkuoju sekretoriumi, aktyviai reiškėsi politiniame gyvenime, dalyvavo įvairiose seimo komisijose. Nuo 1784 m. – Baltojo erelio ir šv. Stanislovo kavalierius (*Polski słownik biograficzny*, Warszawa, 1960, t. 8, s. 550).
- ²⁶ *LVI A*, f. 273, ap. 144, l. 4.
- ²⁷ Nusistovėjo ir tam tikra relikvijų hierarchija: labiausiai gerbiamos Kristaus relikvijos – jo kryžius, kančios įrankiai, drobulė, kad ir mažiausios liekanų dalelės, vadinamos *reliquiae insignes* (reikšmingos relikvijos, jų negalima laikyti su kitomis viename relikvijoriuje). Šventųjų relikvijos laikomos *insignes*, kai apima visą kūną, nors ir dirbtinai sudėta, arba kurią nors iš svarbių kūno dalių – galvą, krūtinę, koją. Kitos relikvijos laikomos *non insignes* ir pagal savo dydį dalijamos į *notabiles* (pažymėtinos, įsidėmėtinos relikvijos, pvz., plaštaka, pėda) ir *exiquae* (maža, menka, kaip antai dantis, pirštas ir pan.).
- ²⁸ T. Johnson, ten pat, p. 281–282.
- ²⁹ *O Sprawodzeniu y zlozeniu ciała Świętego Bonifacego Męczennika ....*
- ³⁰ Ten pat, s. 4.
- ³¹ Ten pat.
- ³² Ten pat.
- ³³ Ten pat.
- ³⁴ „Huius S. Martyris Corp, a Clem. XIII Pp. Max. A. 1765. Roma extraditu, in Eccl. PP. Francisc. Olkinicen. In Lithv. mirac. claret.“
- ³⁵ Greičiausiai relikvijų transliacijų ar vėliau vykusių atlaidų proga buvo išleisti ir atskiri grafiniai šv. Bonifaco atvaizdai.
- ³⁶ Knygelėje yra aštuoni himnai su antifonomis ir maldomis. Šiame straipsnyje panagrinėsime vieną iš jų – „Na sextę“ (*O Sprawodzeniu y zlozeniu ciała...*, s. Bw-Cw).
- ³⁷ *Encyclopedia kóscielna*, Warszawa, 1899, t. 23, s. 275–283.
- ³⁸ *Zakony św. Franciszka w Polsce w latach 1772–1970*, Academia Teologii katolickiej, Warszawa, 1978, s. 10.
- ³⁹ *Nabożenstwo do Świętego Fortunata ... 1772*, w Wilnie Druk Franciszkanów, s. 8.
- ⁴⁰ K. Szczepkowska-Naliwajek, ten pat, s. 22.
- ⁴¹ E. W. Kemp, *Canonization and Authority in the Wester Church*, London, 1948, p. 29.
- ⁴² P. Brown, *Šventųjų kultas*, Vilnius, 1999, p. 123.
- ⁴³ J. A. Zaluski, *Krótka relacja historyczna o męczeństwie S. S. Obywatelów rzymskich Prymusa y Felicyana... 1754*, [leidimo vieta neurodyta] s. 23.
- ⁴⁴ Ankstyvųjų krikščionių kapavietėse kankiniškos mirties žymės identifikuodavo asmens palaikus kaip už tikėjimą numirusio krikščionio, t. y. kankinio, relikvijas. Čia galima prisiminti nežinomų kankinių relikvijų krikštijimą, kurį 1643 m. gruodžio 19 d. Apeigų kongregacija uždraudė, tačiau *reliquiae baptizatorum* buvo gerbiamos šalia kitų žinomų šventųjų relikvijų.
- ⁴⁵ P. Brown, ten pat, s. 122.
- ⁴⁶ J. Delumeau, *Skrydla anioła. Poczucie bezpieczeństwa w duchowości człowieka Zachodu w dawnzch czasach*, Volumen, Warszawa, 1998, s. 238.
- ⁴⁷ M. Moscicki, *Nauka o Świętych Reliqviach y o odpustach. Wszystkim prawdziwym Krześcianom do czytania y wiedzenia bardzo potrzebna*, Kraków, 1627.
- ⁴⁸ J. Delumeau, *Skrydla anioła ...*, s. 238.
- ⁴⁹ Malonūs kvapai priskiriami ne tik šventųjų palaikams, bet ir atvaizdams. Kai kuriose Marijos stebuklų knygoje nuo atvaizdo sklindantis malonus kvapas nurodomas kaip jo stebuklinės galios žymė. Pavyzdžiui, dangiški kvapai sklido nuo „Sapiegų Madonos“ Vilniaus Šv. Mykolo bažnyčioje ir Ružanystoko Marijos paveikslų.
- ⁵⁰ M. Kraiewski, *Kazanie na uroczystość S. Stanisława Biskupa y Męczennika...*, Warszawa, 1722, s. 26.
- ⁵¹ M. Moscicki, *Nauka o Świętych Reliqviach y o odpustach, Elementarzyk czwiczienia duchowego przez W. O. Mikolaia z Moscik Zakonu kaznodziejskiego pobożne R. P.*, 1626, w Krakowie, s. B2w.
- ⁵² Žr.: M. Woinilowicz, *Relikwia Wielmożnego Iego Mści Pana P. Emanuela Eustachego Brzostowskiego Ręce y Serce w Berezie Roku 1678 Dnia 22 Marcia Przy Pogrzebowym akcie Przez X. M. W. S. Th. D. P. W. D. S. W. K. L. Słowa Bożego Dźwiękiem ogłoszona*, Vilnae, Typis Francis, 1678.
- ⁵³ *Nowy Zaciąg pod Znak z Chorągiew Krzyża Świętego, w Nowo Reformowanym Karmelu przez S. Jana od Krzyża podniesiony...*, w Wilnie, w Druk. Akadem: S. J., 1729.
- ⁵⁴ Jėzuitas Martynas Hincza šv. Kryžiaus relikviją moko įžvelgti visame kame – ir medžių šakų, ir smilgos kon-

figūracijoje. Susikryžiusios smilgos dvasios valia gali tapti simboline šv. Kryžiaus relikvija: gyvuoju, gamtiniu, šventosios istorijos liudijimu. Plg.: M. Hincza, *Król Bolesny, albo Historia o mece Panskiey...*, W Wilnie, w Drukarni Akademickiey Societatis Iesu, 1699.

⁵⁵ Teresa od Jezusa, *Kiega Życia*, 29, 10, *Dziela*, Kraków, 1987, t. 1, s. 371.

⁵⁶ *O Sprawodzeniu y zlozeniu ciata...*, s. A1.

⁵⁷ M. Moscicki, *Nauka o Świetych Reliqviach...*, s. A3w.

⁵⁸ *O Sprawodzeniu y zlozeniu ciata...*, s. C.

⁵⁹ Ankstyvosios Prisikėlimo metaforos – derlingumas ir pakartojimas, vėliau ėmė vyrauti materialaus tęstinumo įvaizdžiai, (žr.: C. W. Bynum, *Fragmentation and Redemption. Essays on Gender and the Human Body in Medieval Religion*, New York, 1992).

⁶⁰ Švenčiama birželio 22 d.

⁶¹ Antrasis Nikėjos susirinkimas relikvijas pavadino išganingais šaltiniais, arba išganingais sveikatos srovėmis.

Tojana Račiūnaitė

RELICS OF MARTYRED ST BONIFACE IN VALKININKAI CHURCH

S u m m a r y

Drawing on historiographical and iconographic sources of the 17th and 18th centuries, the article attempts to raise

the issue of the perception as well as religious and aesthetic consideration of the relics of saints. Attention is focused on the relics of martyred St Boniface, which are preserved in the Valkininkai parish church, and on the material relating to them: a description of the visitation act, the hymn created on the occasion of relic translation and wakes in honour of the saint, and a graphical representation of St Boniface relics.

The relics of St Boniface were brought to the Loreto chapel in the Valkininkai Franciscan church (built in 1635–1636) in 1765. Following the closing of the Franciscan church and convent in 1832, they were hidden and lay neglected for many years. Found only a decade ago, the bones of St Boniface were placed on one of the side altars of the Valkininkai parish church.

This article seeks to present and provide an introductory analysis of the relics of St Boniface and related material with the aim to include the fact of their presence in the discourse of the history of Lithuanian culture and art. On the basis of other historiographical and iconographic sources of the 17th and 18th centuries (M. Moscicki's *Study of Sacred Relics*, examples of graphical representation of relics), it addresses also the issues of the perception of sacred relics and their aesthetic and religious meaning and discusses the aspects of their presence in culture and in the public consciousness.